

Метафізика душі: матеріальне та душевне

Лановенко Ю. І.^a

^a Київський інститут бізнесу та технологій, Україна

Анотація

Вихідним сучасним визначенням поняття «психіка» є протиставлення її світу матеріального. Однак еволюція психологічних знань свідчить, що таке ставлення до психіки, або – душі, було не завжди: довгий шлях від древніх анімістичних поглядів, через психофізичну єдність та психофізичний антагонізм, до психофізичного паралелізму пройшла психологія у трактуванні природи психічного. В результаті «душа» перетворилася на «психіку», і цьому перетворенні втратився сакральний сенс феномену «душевність». Діалектичний підхід закріпив за психікою статус чогось протилежного матерії, що відокремило науку психологію від інших наук (крім фізіології), заперечивши використання знань з інших галузей наукового пізнання, фізики зокрема. Однак саме з цієї галузі сучасна психологія отримала такі факти, які дозволили поставити психіку в один ряд з іншими фізичними феноменами. А саме: надбання квантової фізики доводять про існування в кожній матеріальній частинки, з якої складається вся існуюча речовина, додаткового компоненту, який відповідає за створення кожного нового елементу Всесвіту. І саме цей компонент є не тільки основою еволюції в планетарному масштабі, про що передбачав французький еволюціоніст П'єр Тейяр де Шарден, саме він (компонент) визначає межу між живою та неживою матерією, між людиною та твариною. Доведення наявності інформаційно-енергетичної основи в елементарних частинках, здійснене Віктором Дмитровичем Пликіним, дозволяє визнати наявність нематеріального компоненту в матеріальній речовині, тобто – припустити присутність душі в кожному тілі. В результаті, заперечення матеріалістичної науки щодо існування ідеалістичних невідимих субстанцій із самосвідомістю терпить крах. А це означає, що в дослідженнях психіки людини треба відмовитися від застарілих фізіологізованих трактовок психічного і розширити наше розуміння «психічного» до меж всезагальності душі.

Ключові слова: психофізичний паралелізм, планетарна еволюція, інформаційно-енергетична основа елементарних частинок.

The metaphysics of the soul: material and psychic

Lanovenko Y. I.^{a1}

^{a1} Kiev Institute of Business and Technology, Ukraine

Abstract

The starting modern definition of the concept of «psyche» is the opposition of its material world. However, the evolution of psychological knowledge shows that such an attitude to the psyche, or - the soul, was not always: there is a long way from ancient animistic views, through psychophysical unity and psychophysical antagonism, to psychophysical parallelism which psychology has done interpreting the nature of the mental. As a result, the «soul» became a «psyche», and this transformation lost the sacred meaning of the phenomenon of «spirituality». The dialectical approach enshrined the psyche in the status of something opposite to matter, which separated the science of psychology from other sciences (except physiology), denying the use of knowledge from other fields of scientific knowledge, physics in particular. However, it is in this area that modern psychology has received such facts that have allowed us to put the psyche on a par with other physical phenomena. Namely: the achievements of quantum physics prove the existence in each material particle, from which consists of all existing matter, an additional component that is responsible for the creation of each new element of the universe. And it is this component that is not only the basis of evolution on a planetary scale, as predicted by the French evolutionist Pierre Teilhard de Chardin, but exactly it (the component) that defines the boundary between living and inanimate matter, between man and animal. Proof of the existence of the information-energy basis in elementary particles, carried out by Victor Plykin, allows us to recognize the presence of an intangible component in the material matter, that is, to assume the presence of the soul in every body. As a result, the denial of materialist science about the existence of idealistic indivisible substances with self-consciousness fails. This means that in the study of the human psyche we must abandon the outdated physiological interpretations of the mental and expand our understanding of the «mental» to the limits of the universality of the soul.

Keywords: psychophysical parallelism, planetary evolution, information-energy basis of elementary particles.

¹ Corresponding author.
E-mail address: lanovenko@kibit.edu.ua

- Чи є різниця між душею та психікою?
- Та, начебто, ні, а з іншого боку – так, є.
- І в чому ця різниця полягає?
- Ну, душа – це щось таке... більш задушевне, щось ближче до серця. А психіка – воно звучить по-науковому, і як би більше підкреслюється робота мозку.
- І психологія вивчає...
- Психіку.
- А хто вивчає душу?
- Не знаю. Може, також психологія, але якась її окрема галузь?
- Тоді, виходить, існує дві психології: психічна та душевна?
- Ну, мабуть, так.
- Гаразд, залишимо науку і сконцентруємося на людині: людина є носієм психіки чи душі?
- Психіки. Душі.
- Тобто, ти в собі відчуваєш одночасно і душу і психіку?
- Я не знаю, але ніякого роздвоєння в собі я не відчуваю.
- Отже, можна сказати, що всередині тебе є лише одна реальність?
- Напевно, так.
- Але ти не знаєш, як її правильніше назвати: психіка чи душа. Тоді скажи: ти істота психічна чи душевна?
- Якщо чесно, то «душевна» мені більше подобається...

(з діалогу із студентом-психологом)

Вступ

Тенденція здійснювати наукові винаходи на межах міждисциплінарних зв'язків (Булатов і др., 2020) виникла не в останні десятиліття, а ще у минулому столітті. Не останню роль тут відіграла криза науки, яка була викликана не лише прискоренням технічного прогресу (Кутырєв, 2019), виникненням нових напрямів наукового пізнання (Arbib, 2018), але й неспроможністю науки, незважаючи на велику кількість прикладних досліджень (Столярова, 2019), задовольняти зростаючі потреби людства, перш за все, у покращенні здоров'я та добробуту (Liutsko, 2019).

Стосовно до психології дана криза виявилася особливо жорсткою, оскільки вузько-спрямованість (Jylkka & Railo, 2019) та абстрактність психологічних досліджень (Кошлаков і Швырков, 2020; Залевский, 2019) не тільки не допомагає сучасній людині краще адаптуватися у цьому житті, але не дає орієнтири для основоположного самовизначення у цьому світі (Webb, 2020). І проблема не у відсутності в психології статусу фундаментальної науки (Мазилів, 2020), а в тому, що людство й досі не розібралося із своєю суттю (Lewicka, et al. 2019). Історично основним джерелом у вирішенні цього питання були або

різноманітні філософські концепції (Блинов, 2020; Вавилов, 2019), або натуралістичні – через призму походження життя (Разовский и др., 2020; Maquyama et al., 2019; Шварцев, 2018). І сьогодні до цього питання упритул підійшла царина наук – фізика, оскільки, як було відомо з епохи античності (Ждан, 2002), щоб зрозуміти природу людини, потрібно дослідити або макрокосмос (Hooper, 2020; Johnson, 2018), або мікркосмос (Kauffman et al., 2019). Саме на адаптацію концептів фізики до психічної реальності і спрямована дана стаття.

Діалектика душі та тіла

Виходячи з назви «психологія», дана наука вивчає психіку. Однак психіка, як феномен нашої реальності, має бути об'єктом дослідження не тільки психології. Узагальнено феномени нашої реальності вивчаються фізикою. Проте, яке відношення до психіки має фізика? На перший погляд – ніякого, оскільки фізика, яка зосереджена на реаліях матеріального світу, безпомічна перед реаліями світу нематеріального. Однак деякі феномени світу матеріального мають такі характеристики, що це змусило фізиків поглинутися у ті сфери непізнаного, де стираються межі між матерією та не-матерією. Зокрема, звичайне світло – що це таке? Це частинки, чи хвиля? Фізика і досі так і залишила трактування природи світла як двоїсте – корпускулярно-хвильовий феномен (Гагарин, 1994).

Людина – істота двоїста за своєю природою: вона водночас складається з матеріального тіла та чогось нематеріального, що називалося то дух то душа, то психіка. Відношення між двома іпостасями людини дуже чітко віддзеркалилися в історії розвитку психологічних знань:

- на етапі міфологічного становлення психології світовідношення було таким, що усі речі, явища, істоти вважалися живими, тобто – вони мали душу (аніму). Це означає, що між тілом та душею, по суті, немає розриву, тобто, говорячи науковою мовою, панувала ідея анімізму – всезагальності душі. Сучасне ставлення до таких анімістичних поглядів досить критичне: вважається, що це – примітивний світогляд, оскільки каміння (чи ще будь-яка інша річ) не може відчувати, воно не має почуттів. Й результатом такого критичного ставлення є хижакське відношення сучасної людини до природних ресурсів.
- натурфілософські погляди періоду Античності наголошували, що душа притаманна тільки живим створінням, й, по суті, наявність душі і є ознакою того, що істота жива. Також вважалося, що, крім людської душі, існують інші види душ, які стоять на більш нижчій щаблі розвитку, проте тіло та душа існують за схожими законами. Таким чином, тіло та душа – це

окремі феномени, між якими є зв'язок за типом психофізичної єдності.

- на теологічному етапі розвитку психологічних знань душа приписувалася лише людині. Привілей займатися питаннями душі повністю належав релігійним установам, тому говорити про якийсь розвиток психологічної думки в період Середньовіччя досить важко через жорстке панування релігійних догматів. Беззаперечною догмою того часу була ідея психофізичного антагонізму: душа та тіло мають, по-перше, протилежне походження (божественне та земне), а по-друге, існують по протилежним законам.
- філософський етап становлення психологічних знань епохи Відродження та Просвітництва пом'якшав ідею психофізичного антагонізму, визнавши, що тіло та душа мають зв'язок, проте існують усе-таки за протилежними законами – це ідея психофізичного паралелізму. Також філософські погляди на душу підготували плацдарм для визнання наявності психіки у тварин.
- науковий етап становлення психології (середина XIX ст.) ознаменувався експериментальними дослідженнями психіки людини, а згодом і тварин. А оскільки науковий погляд завжди означає не просто описати, але й пояснити феномени, що досліджуються, то провідною ідеєю у дослідженнях душі став психофізичний детермінізм (від англ. *determinate* – визначити). Саме поняття «душа» стало вважатися застарілим, і було замінене на «психіку». Лінгвістичної різниці тут немає, оскільки «психе» по давньогрецькому означає «душа». Проте семантична різниця має: носій душі є «душевною/задушевною істотою», і у такому разі підкреслюється наявність чогось інтимного, глибинного та таємничого. В той же час, носія психіки ми можемо назвати «психічною істотою», однак смисл даного словосполучення скоріше асоціюється із «психом», тобто – психічно хворою істотою, і ніякою глибинною таємницею тут, як-то кажуть, не пахне (Ярошевський, 1996).

Сучасна наука психологія продовжує дотримуватися принципу детермінізму, проте вона все більше зіштовхується із фактами, які виходять за межі матеріалістичного трактування психіки. І тому, паралельно існуюча, так звана, неакадемічна, або – ізотерична психологія поступово розширює пояснювальні принципи, повертаючись до анімістичної ідеї древності, що таке явище, як душа, не може належати тільки людині або тварині. Звичайно, замкнення циклу пізнання відбувається по спіралі, і сучасне повернення

до ідей анімізму, безумовно, відрізняється від вірувань давнини. Однак це все одно означає, що пізнання душі вимагає від нас розширення меж, які вибудувалися академічною, експериментально-науковою психологією.

Отже, що таке душа? Як дослідити душу? Якщо матеріальне тіло можна хоча б виміряти, то як виміряти нематеріальну душу?

Історично так склалось, що першим «науковим» методом дослідження душі став діалектичний прийом «докази від протилежного». В запровадженні даного прийому був певний сенс, оскільки, якщо ми не можемо сказати, що це за явище, то, принаймні, ми можемо сказати, чим дане явище не є. Інакше кажучи, треба пізнати закони матеріальної речовини, а потім перегорнути ці закони по відношенню до нематеріальної душі (Бахо, 2020; Адорно, 2003). Щоправда, тут існує деяка пастка у тому розумінні, що знання негативного полюсу не дає нам автоматично знання про позитивний полюс (наприклад, хтось не любить морозиво, проте це не означає, що він любить каву, і треба поперебирати безліч «не люблю», перш ніж буде знайдено полюс «люблю»). Але у будь-якому разі, докази від протилежного дали нам матеріал, який ми можемо використати як основу для розуміння природи душі.

Основне питання, яке століттями панувало над філософами, – з чого складається матеріальне тіло? Підвалини подібної цікавості йдуть коренями не в розкриття таємниць світу духовного, а у пошук алхімічної формули створення золота. Цей неприхований прагматизм, тим не менш, призвів до певних відкриттів, а саме: було з'ясовано, що матерія складається з речовини, яке має певні матеріальні характеристики (вагу, величину та локалізацію у часі та просторі); в свою чергу, речовина проявляється у різних формах, які на атомарному рівні мають однаковий склад. Тобто і каміння, і рослини, і людини складаються з однакових елементарних частинок! Звичайно, цей висновок стався завдяки сучасній науці, і філософи минулого могли лише робити припущення з цього приводу. Однак вони не тільки сміливо припускали наявність елементарних частинок, не маючи при цьому ніяких технічних ресурсів підтвердити свої припущення (Гегель, 1997), але й задалися іншим, не менш важливим питанням: звідки ж походить така різноманітність матеріальних форм, якщо речовина одна і та ж сама?

Еволюційні теорії

Питання щодо різноманітності матеріальних форм має не тільки еволюційно-теологічний контекст (будь-яка матерія колись якось сталась, або була кимось створена), але і чисто науковий: чи можна зараз змоделювати умови виникнення матерії? На рівні формули дані умови сформулював Альберт Ейнштейн, трансформувавши

другий закон механіки Ісаака Ньютона стосовно взаємозв'язку між прикладеною до матеріальної точки силою і отриманого від цього прискорення цієї точки:

$$F = ma$$

де F – сила, a – прискорення, m – матеріальна точка з певною масою.

Ейнштейн висловив думку, що маса тіла є міра енергії, яка утримується в цьому тілі:

$$E = mc^2$$

де E – енергія тіла, що перебуває у спокою, m – маса тіла, c^2 – швидкість світла.

Усвідомлення того, що будь-яке тіло, яке перебуває у спокої, має енергію, було найбільш значущим відкриттям ХХ ст. (Окунь, 2012). І якщо обернути цю формулу, то ми отримаємо формулу створення матерії:

$$m = E/c^2$$

Виходить, що для того, щоб отримати матерію (тіло з певною масою), треба – далі починається фантастика – взяти енергію, прискорити її до швидкості світла у квадраті та дуже стрімко її зупинити. І тоді енергія починається ущільнюватися в матерію (Плькин, 2000). Теоретично все просто, однак на практиці є два питання, які й досі залишаються в межах фантастичних творів: чим зупинити прискорену енергію, щоб вона почала накопичуватися та ущільнюватися, і що це за енергія?

Проте є ще одне питання: навіть якщо людство і реалізує цю формулу на практиці, як ми зможемо отримати різні форми матерії? Чи ми отримаємо якусь однорідну масу першоматерії? Зрозуміла річ, що, незважаючи на те, що елементарні частинки одного виду абсолютно тотожні одна одній, вони можуть утворювати різні об'єднання, що і дає різноманітність матеріальних форм (Kauffman et al., 2019). Але звідкіля вони «знають», як саме їм треба об'єднуватися? Навіть якщо при «реалізації» формули створення матерії таки спочатку виникає першоматерія, такий собі «первинний бульйон» (Шапиро, 2007), чому він починає далі еволюціонувати? Те, що він еволюціонував – безперечний факт, дивлячись на різноманітність матеріальних форм нашого світу. Але що запустило еволюцію?

Відповідь прийшла не з боку фізики, а з боку натуралістичної науки, яка досліджувала особливості живого світу, і власне – його еволюцію.

В створенні теорії еволюції провідна роль належить Чарльзу Дарвіну. Щоправда, ще до Дарвіна вчені в один голос наголошували, що живий світ існує дуже впорядковано: кожна жива істота входить у певну рівновагу з іншими істотами, і випадіння якоїсь ланки збиває всю систему. Система відновиться через значний проміжок часу, що тільки підкреслює її збалан-

сованість (Пригожин, 2001). І якщо відкинути припущення, що така врівноважена система була кимось створена, то тоді треба знайти ті закони, за якими вона змогла так розвинутися.

Дарвін вважав, що еволюція здійснилася завдяки таким основним законам:

- закон природнього відбору: виживає самий адаптований (даний закон мав уточнення як «закон статевого відбору», оскільки сама адаптована особина не тільки виживає, але й здатна дати адаптоване потомство),
- закон випадкової мутації – поява та закріплення ознаки, яка дає перевагу особині перед іншими (Романес, 1899).

Ці еволюційні закони були віддані критиці ще при житті Дарвіна, а поява і розвиток генетики звели нанівець ідею фіксації в генотипі набутих ознак. Так, генні мутації відбуваються, але настільки рідко та випадково, що зараз ми не спостерігаємо, щоб якийсь живий вид еволюціонував, тобто – придбав такі ознаки, які б підняли його на нову шаблю розвитку, що називається, на наших очах. Та, незважаючи на всю критику, можна завдячити Дарвіну за те, що він спробував зв'язати всю живу систему у єдине ціле. Він був не єдиним на цьому поприщі наукового пізнання (Окунь, 2012), проте він дав таке трактування природи людини, в якому не виявилось місця божественному походженню. Людина опинилася відірваною від духовного джерела, проте її зв'язок з природним джерелом став безсумнівним.

Зараз важко сказати, чи насправді такий погляд на природу людини був прогресивним, проте ми не можемо заперечувати історичний факт появи та домінування в науковому світогляді еволюційної теорії. І зараз, коли задаються питання до науки психології стосовно походження людини, на перше місце виступає саме теорія Дарвіна. І на превеликий жаль, в тіні залишилася інша еволюційна теорія, яка своєю всеосяжністю значно перебільшує теорію Дарвіна.

П'єр Тейяр де Шарден – французький еволюціоніст, теолог, католицький священник, один із основоположників теорії ноосфери та теорії космічної еволюції. Також, як і Дарвін, де Шарден зібрав великий антропологічний матеріал (зокрема, відкриття синантропу, підвид *Homo Erectus*, – його заслуга). Проте, на відміну від Дарвіна, він не виключив із свого науково пошуку духовний компонент, намагаючись синтезувати християнське вірування із науковими здобутками (за що отримав неодноразове покарання від церковних ієрархів) (Шинкарук, 2002).

Перше, що здійснив Тейяр де Шарден, він заговорив про еволюцією всієї матерії, не розділяючи її на живу та неживу. Під час його життя вже було відомо про атомарну будову речовини, і той факт, що органічна молекула, по суті, нічим

не відрізняється від неорганічної, виводить на перший план дуже очевидне запитання: чим же жива матерія відрізняється від неживої? Відповідь на це питання пройшла довгий шлях:

- живе – це те, що рухається, змінюється/росте, живиться; відповідно, неживе – не рухається, не росте, не живиться. Проте на кожну з цих характеристик можна навести приклади про неживу матерію, які стверджують, що їм притаманні ці властивості (повітря здатне пересуватися, а кристали можуть нарощуватися через «поглинання» із середовища потрібних інгредієнтів);
- живе неможливо повернути, якщо його зруйнувати (нагрівання згортає білок, і цей процес незворотній), а неживе не тільки більш стійке по відношенню до руйнівних впливів, так ще й при певних умовах вихідну речовину можна повернути. Цей факт – незворотність речовини – довгий час був основною характеристикою живої матерії;
- живе – це те, що має «іскру життя», а неживе – немає. В результаті ж хімічних відкриттів «іскра життя» виявилася вуглеводною складовою в великих молекулах, які можна штучно синтезувати так же само, як і молекули неживої речовини (Азимов, 2007).
- живій матерії властиві подразливість та чутливість, а нежива матерія не має цих характеристик (Леонтьев, 1981). Втім, якщо врахувати, що подразливість – це не властивість суцільно нервової системи, то на рівні хімічних реакцій в неживій матерії відбуваються такі ж складні процеси, які відбуваються в живій клітині при її реагуванні на різні подразники.
- живе здатне розмножуватися – створювати/синтезувати всередині себе собі подібне, а неживе – ні. Ось, напевно, це – єдина характеристика живого, якої не існує в неживій природі, хоча зараз, при активному розвитку ІТ-технологій, ми маємо приклад неорганічних феноменів, які здатні розмножуватися (мається на увазі програми-віруси). Проте ці програми все-таки – результат активності людини, а отже – штучне явище з точки хору природної еволюції. Тому ми поки що залишимо цю ознаку живого як її суттєву характеристику. Причому ця характеристика проявляється на всіх рівнях життя: від субклітинного (віруси, які не мають клітинної будови, усе одно відтворюють себе) до багатоклітинного організму (в якого є спеціальні органи для народження нової особини).

Поставивши живу та неживу матерію в один ряд, Тейяр де Шарден, тим не менше, виділив два еволюційних стрибка, які неможливо пояснити еволюційним накопиченням ознак через випадкові мутації. Це була його друга точка опори для подальших пошуків. Отже, єдина еволюційна модель не може пояснити такі переходи:

- перехід від неживої матерії до живої: синтез органічних молекул з більш простих елементів у первинному бульйоні – це не теж саме, що реплікація клітини самої себе, хоча існує гіпотеза, що першими органічними молекулами були не білки, а молекули-реплікатори, РНК зокрема, які здатні каталізувати синтез власних копій (Докинз, 2013).
- перехід від тваринного царства до людини: де Шарден підкреслював, що на біологічному рівні ми, люди, не відрізняємося від тварин і багато в чому, навіть, програємо їм. Так, ми відрізняємося від них, але – чим саме? Розумом? Духом божим? Чи чимось іншим?

Для відповіді на ці питання де Шарден здійснив своєрідне відкриття (за що його, власне, і не прийняли як в академічних, так і в релігійних сферах): якщо матерію можна розділити на най-найменшу неділиму частинку, то і свідомість також можна розділити на найменші неділимі частинки. Категорія «свідомість» довгий час була тотожна категорії «психічне» (доки З. Фрейд не вніс значну поправку у вигляді існування несвідомого в психіці людини). Тому, коли де Шарден говорив, що еволюційні стрибки – це стрибки свідомості, він передбачав, що кожна матеріальна частинка має свою свідомість, тобто має психічну складову (Тейяр де Шарден, 2012).

Для людства це була не нова думка: починаючись з піфагорійців, і продовжуючись із Лейбніцем, у філософській спадщині існувала ідея про найменшу неділиму субстанцію – монаду, яка мала самосвідомість (Гегель, 1997). Однак водночас, це була дуже провокаційна думка, оскільки вона означає наявність душі – шок для релігійних спільнот! – не тільки в людині, а й в тварин, а також і у – шок для наукових спільнот! – неживих тіл, каміння наприклад. Зрозуміло, чому Тейяру де Шардену деякий час навіть заборонялося друкуватися (Быховский, 1983). І до академічної освіти дану теорію так і не внесли до вивчення, як теорію Дарвіна, зокрема. Однак пройшло майже 50 років, коли вчений з іншої наукової галузі – інформатики та обчислювальної техніки – довів відкриття Тейяра де Шардена.

Формула створення матерії

Плікін Віктор Дмитрович, доктор технічних наук, проводив дослідження із структурою води (вважав, що вода – своєрідний літопис світобудови). Результати його 24-річної роботи дали

інше тлумачення, з чого складається Всесвіт. Він видав припущення, що ейнштейнівська формула, яка описує виникнення матерії, – неповна, оскільки вже при створенні ми маємо різні молекули, а не спочатку створюється щось аморфне першо-матеріальне, а потім воно перетворюється на певну речовину. Тобто в формулі одразу присутній ще один елемент, який відповідає за те, яка саме молекула буде створюватися:

$$m = \frac{E}{c^2} * I$$

I – інформація. Яка саме інформація? Де вона існує? Як вона виглядає? Для сучасної технократичної свідомості слово «інформація» не є чимось незрозумілим, хоча матеріалістичність тут присутня, оскільки носіями інформації завжди виступають речі матеріальні (від комп'ютерної флешки, до пам'яті людини). Як же може існувати інформація без носія? До речі, це ж питання стосувалося і «енергії» – ще одного компоненту формули – класична фізика не припускає існування енергії без носія (Алексеев, 1978).

Насправді, носій є, і відкриття його належить російському, радянському вченому-натуралісту Вернадському В.І. Вивчаючи процеси розвитку біосфери Землі, він прийшов до висновку, що еволюція планети підійшла до виникнення нового «фактору розвитку» – ноосфери (буквально – «сфера розуму»): це вплив людини своїм свідомим ставленням до життя на земну оболонку, в результаті чого та переходить в новий геологічний стан (створюються нові, не існуючі раніше біогеохімічні процеси, виникають у величезних масах нові вільні метали та їх сплави, змінюється і нерідко порушується рослинне і тваринне життя, створюються нові раси і види) (Вернадский, 1991).

Поступово трактування ноосфери, як це нерідко буває з теоріями, набуло іншого значення: це не тільки результат впливу людини на Землю, але й невидимий прошарок, де в прямому сенсі «живуть» думки, ідеї (Шушаков, 2020). Всі люди як би «підключені» до цього прошарку, завдяки чому і відбувається відомий феномен одночасного відкриття декількома вченими, які навіть і не знають один одного. І цей прошарок пронизує усі елементи планети Земля! Створюючи певні умови, інформацію можна видобути з елемента, що і робив, власне, в своїх дослідках із водою Плікін.

Повертаючи до Теора де Шардена, ми можемо визнати, що він був правий: навіть найменша частинка матерії дійсно володіє невидимим інформаційним прошарком, по програмі якого вона не тільки була створена, але й продовжує існувати. І виходить, щоб отримати доступ до цього невидимого прошарку, на нього треба правильно налаштуватися. Дана ситуація нагадує налаштування на радіохвилі: вони також

невидимі, але при певних технічних умовах їх можна не тільки зафіксувати, але й дешифрувати – зрозуміти. І єдиний процес еволюції тепер виступає в зовсім іншому ракурсі: вся різноманітність сучасного світу визначається різною інформацією, яка ущільнена в однакових за своєю структурою частках матерії.

Тепер, якщо повернутися до діалектичного пізнання душі «від протилежного», то вся довга історія дослідження матерії призводить нас до абсурдного висновку: протилежного-то і не існує. «Інформація та енергія – ось першоцеглинка матеріального світу, які протягом багатьох тисячоліть шукала людська думка, висуваючи гіпотези наявності матеріальних частинок речовини: атомів, електронів, елементарних частинок. ... в природі немає ані атомів, ані електронів, ані тим більше елементарних частинок в нашому сьогоdnішньому їхньому розумінні... Основою матеріального утворення є інформація. Спочатку приходить інформація про майбутнє матеріальне створіння: що створюється, в якій області простору, який зовнішній вигляд новостворюваного матеріального створіння і яка його внутрішня енергетична структура. Носієм інформації є інформаційна складова єдиного інформаційно-енергетичного потоку Всесвіту. Енергетична складова єдиного і інформаційно-енергетичного потоку Всесвіту здійснює відпрацювання даної інформації – виконання програми створення нового матеріального створіння у Всесвіті» (Плькин, 2000, с. 15).

Це дуже незручна думка для західної свідомості, оскільки вона прирівнює неживу та живу матерію, рослинний і тваринний світ та світ людини. І те, що для західної людини було звичним – людина на вершині еволюції – тепер виглядає фікцією, оскільки на рівні світобудови каміння та людина побудовані за однаковою формою. І це означає, що у людини немає ніяких прав відноситися до інших створінь Землі зверхньо. І виходить, що анімістичні погляди давніх людей були більш доречними, навіть – істинними, ніж матеріалістичні уявлення цивілізації.

Висновки

То що ж тоді є душа? Чи дійсно вона – протилежна матерії? Чи той інформаційний прошарок, який огортає кожную молекулу – то і є душа? Сучасна фізика дала нам підстави для неочікуваної відповіді – так, кожна молекула має нематеріальний компонент, проте, на жаль, в нас немає інструментів, які б могли зафіксувати почуття чи думки якогось камінчика, і в результаті «науково» підтвердити наявність в нього душі. Втім ми й почуття людини можемо зафіксувати лише, так званого, організмичного рівня, а світоглядні почуття, які не мають чіткого фізіологічного супроводу, не можемо. То що ж тоді казати про фіксацію проявів душі в інших матеріальних форм?

Загалом же, можемо підсумувати, що, аби людство прийняло таке всеосяжне, всезагальне розуміння душі, необхідно не тільки створювати нові напрями науки на межі ортодоксальних дисциплін (як-то поява біофізики, наприклад), але й відмовитися від почуття зверхності, яке ми наростили в собі впродовж тисячоліть. Адже, заперечуючи душевну всезагальність, людина в результаті втратила зв'язок зі своєю душею. Пізнаючи її, як «психіку», людина перестала її вбачати в інших створіннях, і як наслідок – почала втрачати її в собі. Сучасна бездуховність – це не просто втрата моральних цінностей, це втрата себе, через неправильне, подекуди фізіологізоване розуміння своєї душі. Як повернути психіці людини її «душевність», а тим паче – «духовність» – це і є перспективною нашого дослідження.

Список використаних джерел

- Адорно Т.В. (2003). Негативная диалектика. 372 с.
- Азимов А. (2007). Энергия жизни [От искры до фотосинтеза]. 496 с.
- Алексеев Г.Н. (1978). Энергия и энтропия. 192 с.
- Бахо Дж. (2020). Теория диалектических идей: Лотман – Хайдеггер – Делёз. Логос. Том 30. №4. С. 110-154. <https://doi.org/10.22394/0869-5377-2020-4-109-152>
- Блинов Е.Н. (2020). Разгадывая Юма: жизнь, времена и наследие реформатора метафизики. Эпистемология и философия науки. Т. 57. № 1. С. 202-215 <https://doi.org/10.5840/eps202057115>
- Булатов Д.Х., Маркелов И., Сосна Н.Н. (2020). Реальное, элементы и «звездная пыль». Философский журнал. Т. 13. № 1. С. 158-172. <https://doi.org/10.21146/2072-0726-2020-13-1-158-172>
- Быховский Б.Э. (1983). Тейяр де Шарден. Философский энциклопедический словарь. С. 672-673.
- Вавилов, А.В. (2019). Aufhebung души (или) человека. Истина антропологии Гегеля в прочтении Деррида. Философский журнал. Т.12. № 3. С.18-32. <https://doi.org/10.21146/2072-0726-2019-12-3-18-32>
- Вернадский В.И. (1991). Научная мысль как планетное явление. 271 с.
- Гагарин А.П. (1994). Свет. Физическая энциклопедия. Т. 4. С. 460.
- Гегель Г.В.Ф. (1997). Наука логики. 800 с.
- Докинз Р. (2013). Эгоистичный ген. 512 с.
- Ждан А.Н. (2002). История психологии от античности к современности. 512 с.
- Залевский Г.В. (2019). «Строительные леса» на здании, которое называется «психология человека». Сибирский психологический журнал. № 71. С. 61-78. <https://doi.org/10.17223/17267080/71/4>
- Кошлаков Д.М., Швырков А.И. (2020). Концепт и философия науки. Эпистемология и философия науки. Т. 57. № 2. С. 124-141. <https://doi.org/10.5840/eps202057226>
- Кутырев В.А. (2019). О взаимодействии света и тьмы в технонаучной реальности. Философский журнал. Т. 12. № 4. С. 85–99 <https://doi.org/10.21146/2072-0726-2019-12-4-85-99>
- Леонтьев А.Н. (1981). Проблемы развития психики. 584 с.
- Лункевич В.В. (1960). От Гераклита до Дарвина: Очерки по истории биологии.
- Мазилев В.А. (2020). Психологическая наука в «строительных лесах». Сибирский психологический журнал. № 77. С. 23–43. <https://doi.org/10.17223/17267080/77/2>
- Окунь Л. (2012). О движении материи. 228 с.
- Плюкин В.Д. (2000). Вначале было Слово или След на воде. 50, [2] с.
- Пригожин И.Р. (2001). Конец определенности. 216 с.
- Разовский Ю.В., Борисова О.В., Артемьев Н.В. и др. (2020). О происхождении углеводов. Уголь. № 12. С. 53-55. <https://doi.org/10.18796/0041-5790-2020-12-53-55>
- Романес Г. (1899). Теория Дарвина и важнейшие из ее применений. 364 с.
- Столярова О.Е. (2019). Можно ли говорить о грехопадении науки? Эпистемология и философия науки. Т. 56. № 3. С. 45- 50 <https://doi.org/10.5840/eps201956346>
- Тейяр де Шарден П. (1994). Божественная среда. 220 с.
- Тейяр де Шарден П. (2012). Феномен человека. 384 с.
- Шапиро Р. (2007). У истоков жизни. В мире науки. № 10. С.21-29.
- Шварцев С.Л. (2018). Созидательная функция воды в формировании окружающего мира. Геодинамика и тектонофизика. Т. 9. № 4. С. 1275-1291. <https://doi.org/10.5800/GT-2018-9-4-0395>
- Шинкарук В.І. та ін. (2002). Тейяр де Шарден. Філософський енциклопедичний словник. С. 630.
- Шушаков Е.С. (2020). Генезис термина «ноосфера» и его использование П. Тейяром де Шарденом и В. И. Вернадским. Вестник ПСТГУ. Серия I: Богословие. Философия. Религиоведение. Вып. 87. С. 87-10. <https://doi.org/10.15382/stur1202087.87-105>
- Ярошевский М.Г. (1996). История психологии от античности до середины XX в. 416 с.
- Arbib M.A. (2018). From Cybernetics to Brain Theory, and More: A Memoir. Cognitive Systems Research. 118 p. <https://doi.org/10.1016/j.cogsys.2018.04.001>
- Hooper D. (2020). A revolution in the offing. New Scientist, 247(3292), pp. 46-49. [https://doi.org/10.1016/s0262-4079\(20\)31293-8](https://doi.org/10.1016/s0262-4079(20)31293-8)
- Johnson James R. (2018) Multiverse Assumptions and Philosophy. Philosophy and Cosmology, Volume 20, pp. 8-17. <https://doi.org/10.29202/phil-cosm/20/1>
- Jylkka J., Railo H. (2019). Consciousness as a concrete physical phenomenon. Consciousness and Cognition. 74 (2019). 102779. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2019.102779>
- Kauffman S. A., Jelenfi D. P., & Vattay G. (2019). Theory of chemical evolution of molecule compositions in the universe, in the Miller-Urey experiment and the mass distribution of interstellar and intergalactic molecules. Journal of Theoretical Biology, 110097. <https://doi.org/10.1016/j.jtbi.2019.110097>
- Lewicka M., Rowiński K., Iwańczak B., Bałaj B., Kula A. M., Oleksy T., Prusik M., Toruńczyk-Ruiz S., Wnuk A. (2019). On the essentialism of places: Between conservative and progressive meanings. Journal of Environmental Psychology. 65 (2019). 101318. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2019.101318>
- Liutsko L. (2019). The integrative model of personality and the role of personality in a Planetary Health

- context. *Personality and Individual Differences*. 151 (2019). 109512. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.109512>
40. Maruyama S., Kurokawa K., Ebisuzaki T., Sawaki Y., Suda K., Santosh M. (2019). Nine requirements for the origin of Earth's life: Not at the hydrothermal vent, but in a nuclear geyser system. *Geoscience Frontiers*. 10 (2019). 1337e1357. <https://doi.org/10.1016/j.gsf.2018.09.011>
  41. Webb R. (2020). Finding our place in the universe. *New Scientist*, 245(3269), 34-39. [https://doi.org/10.1016/s0262-4079\(20\)30313-4](https://doi.org/10.1016/s0262-4079(20)30313-4)
- References:**
1. Adorno T.V. (2003). *Negative dialectics*. 372 p. (In Russian)
  2. Alekseev G.N. (1978). *Energy and entropy*. 192 p. (In Russian)
  3. Arbib M.A. (2018). *From Cybernetics to Brain Theory, and More: A Memoir*. *Cognitive Systems Research*. 118 p. <https://doi.org/10.1016/j.cogsys.2018.04.001>
  4. Azimov A. (2007). *Energy of Life [From spark to photosynthesis]*. 496 p. (In Russian)
  5. Bahoh J. (2020). Deleuze's theory of dialectical ideas: the influence of Lautman and Heidegger. *Logos*. Vol. 30. № 4. P. 110-154. <https://doi.org/10.22394/0869-5377-2020-4-109-152> (In Russian)
  6. Blinov E.N. (2020). *Deciphering Hume: life, times and heritage of the reformer of metaphysics*. *Epistemology & Philosophy of Science*. Vol. 57, no. 1, pp. 202-215. <https://doi.org/10.5840/eps202057115> (In Russian)
  7. Bulatov D., Markelov I., Sosna N. The real, the elemental and the "star dust". *Philosophy Journal*, Vol. 13, No. 1, pp. 158-172. <https://doi.org/10.21146/2072-0726-2020-13-1-158-172> (In Russian)
  8. Bykhovskiy B.E. (1983). *Teilhard de Chardin*. *Philosophical Encyclopedic Dictionary*. P. 672-673. (In Russian)
  9. Dawkins R. (2013). *Selfish gene*. 512 p. (In Russian)
  10. Gagarin A.P. (1994). *Shine*. *Physical encyclopedia*. T. 4. P. 460. (In Russian)
  11. Hegel G.V.F. (1997). *Science of logic*. 800 p. (In Russian)
  12. Hooper D. (2020). A revolution in the offing. *New Scientist*, 247(3292), pp. 46-49. [https://doi.org/10.1016/s0262-4079\(20\)31293-8](https://doi.org/10.1016/s0262-4079(20)31293-8)
  13. Johnson James R. (2018) *Multiverse Assumptions and Philosophy*. *Philosophy and Cosmology*, Volume 20, pp. 8-17. <https://doi.org/10.29202/phil-cosm/20/1>
  14. Jylkka J., Railo H. (2019). Consciousness as a concrete physical phenomenon. *Consciousness and Cognition*. 74 (2019). 102779. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2019.102779>
  15. Kauffman S. A., Jelenfi D. P., & Vattay G. (2019). Theory of chemical evolution of molecule compositions in the universe, in the Miller-Urey experiment and the mass distribution of interstellar and intergalactic molecules. *Journal of Theoretical Biology*, 110097. <https://doi.org/10.1016/j.jtbi.2019.110097>
  16. Koshlakov D.M., Shvyrkov A.I. (2020). Conception and philosophy of science. *Epistemology & Philosophy of Science*. vol. 57, no. 2, pp. 124-141. <https://doi.org/10.5840/eps202057226> (In Russian)
  17. Kutyrev V.A. (2019). On the cooperation of Light and Darkness inside the technoscientific reality. *Philosophy Journal*, Vol. 12, No. 4, pp. 85-99. <https://doi.org/10.21146/2072-0726-2019-12-4-85-99> (In Russian)
  18. Leontiev A.N. (1981). *Problems of the development of the psyche*. 584 p. (In Russian)
  19. Lewicka M., Rowiński K., Iwańczak B., Bałaj B., Kula A. M., Oleksy T., Prusik M., Toruńczyk-Ruiz S., Wnuk A. (2019). On the essentialism of places: Between conservative and progressive meanings. *Journal of Environmental Psychology*. 65 (2019). 101318. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2019.101318>
  20. Liutsko L. (2019). The integrative model of personality and the role of personality in a Planetary Health context. *Personality and Individual Differences*. 151 (2019). 109512. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.109512>
  21. Lunkevich V.V. (1960). *From Heraclitus to Darwin: Essays on the History of Biology*. (In Russian)
  22. Maruyama S., Kurokawa K., Ebisuzaki T., Sawaki Y., Suda K., Santosh M. (2019). Nine requirements for the origin of Earth's life: Not at the hydrothermal vent, but in a nuclear geyser system. *Geoscience Frontiers*. 10 (2019). 1337e1357. <https://doi.org/10.1016/j.gsf.2018.09.011>
  23. Mazilov V.A. (2020). *Psychological Science in «Scaffolding»*. *Siberian journal of psychology*. Vol. 77. P. 23-43. <https://doi.org/10.17223/17267080/77/2> (In Russian)
  24. Okun L. (2012). *On the motion of matter*. 228 p. (In Russian)
  25. Plykin V.D. (2000). *In the beginning there was the Word or Footprint on the water*. 50, [2] p. (In Russian)
  26. Prigogine I.R. (2001). *The end of certainty*. 216 p. (In Russian)
  27. Razovskiy Yu.V., Borisova O.V., Artemiev N.V. & Saveleva E.Yu. (2020). About the origin of hydrocarbons. *Ugol' – Russian Coal Journal*, No. 12, pp. 53-55. <https://doi.org/10.18796/0041-5790-2020-12-53-55> (In Russian)
  28. Romanes G. (1899). *Darwin's theory and the most important of its applications*. 364 p. (In Russian)
  29. Shapiro R. (2007). *At the origin of life. In the world of science*. No. 10. P. 21-29. (In Russian)
  30. Shinkaruk V.I., et al. (2002). *Teilhard de Chardin*. *Philosophical encyclopedic dictionary*. P. 630. (In Russian)
  31. Shushakov E. (2020). *Genesis of the term «Noosphere» and its use by P. Teilhard de Chardin and V. I. Vernadsky*. *Vestnik Pravoslavnogo Sviato-Tikhonovskogo gumanitarnogo universiteta. Seriya I: Bogoslovie. Filosofii ia. Religiovedenie*. Vol. 87. P. 87- 105 <https://doi.org/10.15382/stur1202087.87-105> (In Russian)
  32. Shvartsev S.L. (2018). *The creative function of water in the formation of the world around us*. *Geodynamics & Tectonophysics*. Vol. 9, № 4, pp. 1275-1291. <https://doi.org/10.5800/GT-2018-9-4-0395> (In Russian)
  33. Stoliarova O.E. (2019). *Can we talk about the fall of science? Epistemology & Philosophy of Science*, vol. 56, no. 3, pp. 45-50 <https://doi.org/10.5840/eps201956346> (In Russian)
  34. Teilhard de Chardin P. (1994). *Divine environment*. 220 p. (In Russian)
  35. Teilhard de Chardin P. (2012). *The human phenomenon*. 384 p. (In Russian)

36. Vavilov A.V. (2019). The Aufhebung of the soul (or) of man. Derrida's interpretation of the truth of Hegel's anthropology. *Philosophy Journal*. Vol. 12, No. 3, pp. 18-32. <https://doi.org/10.21146/2072-0726-2019-12-3-18-32> (In Russian)
37. Vernadsky, V.I. (1991). *Scientific thought as a planetary phenomenon*. 271 p. (In Russian)
38. Webb, R. (2020). Finding our place in the universe. *New Scientist*, 245(3269), 34-39. [https://doi.org/10.1016/s0262-4079\(20\)30313-4](https://doi.org/10.1016/s0262-4079(20)30313-4)
39. Yaroshevsky, M.G. (1996). The history of psychology from antiquity to the middle of the XX century. 416 p. (In Russian)
40. Zalevskij, G.V. (2019). "Scaffolding" on the Building Called "Psychology of Human". *Siberian journal of psychology*. Vol. 71. P. 61-78. <https://doi.org/10.17223/17267080/71/4> (In Russian)
41. Zhdan, A.N. (2002). The history of psychology from antiquity to the present. 512 p. (In Russian)
-